

5. Horbyk V. O. (2003). Vovk (Volkov) Fedir Kindratovych. *Entsyklopediia istorii Ukrainy, T. 1: A—V*. Kyiv: Naukova dumka. Available at: http://www.history.org.ua/?termin=Vovk_F [Accessed: 17.03.2020].
6. *Zapysky flota kapytana Rykorda o plavannyi eho k Yaponskym bereham v 1812 y 1813 hodakh, y o snoshenyakh s yaponsamy*. (2020). Available at: <https://www.prlib.ru/item/412004> [Accessed: 24.03.2020].
7. Ivashkiv V. (2009). "Ukraynskyi narodnye predaniia" Panteleimona Kulisha: do pytannia tvorchoi istorii. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filolohichna*, 47, pp. 38—62.
8. Kyrychenko R. S. (2007). Frantsuzka knyha u bibliotekakh podvyzhykiv ukrainskoi nauky i kultury kintsia XIX — pochatku XX st. (do problemy vyvchennia rozporoshenykh knyhozbiren V. Antonovycha, Khv. Vovka v fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho). *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, 12, pp. 191—202.
9. Kozlovska V. (2020). Vidomosti pro arkhеологichni ta antropologichni muzei VUAN, peredani do Tsentralnogo istorychnoho muzeiu Ukrainy. 1936 r. Mashynopys. *Arkhiv NMIU, F. R-1260, Op. 1 dop. Fond istorii NMIU, Spr. 28A*.
10. Krashenyynykov S. P. (1949). *Opysanye zemly Kamchatky. S prylozh. raportov, donesenyi y dr. neopublikovannykh materialov*. Moskva—Lenynhrad: Yzd. Hlavsevmorputy. Available at: http://az.lib.ru/k/krasheninnikov_s_p/text_0050.shtml [Accessed: 24.03.2020].
11. Luniak Ye. (2012). *Kozatska Ukraina XVI—XVIII st. u frantsuzkykh istorychnykh doslidzhenniakh*. Kyiv—Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M.
12. Mankovska R. V. (2007). Kabinet antropologii ta etnologii imeni F. Vovka pry VUAN. *Entsyklopediia istorii Ukrainy, T. 4: Ka-Kom*. Kyiv: Naukova dumka. Available at: http://www.history.org.ua/?termin=Kabinet_antropologii [Accessed: 17.03.2020].
13. Nakhlik Ye. (1999). Lehenda pro Zoloti vorota v Kyievi u variantakh M. Hrabovskoho i P. Kulisha. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filolohichna*, 27, pp. 67—78.
14. Rudenko I. (2017). Literaturno-krytychna ta khudozhnia spadshchyna Mikhala Hrabovskoho v otsyntsi Ivana Franka. *Kyivski polonistychni studii*, 29, pp. 433—435.
15. Skrypnyk H. (2012). Khvedir Vovk i ukrainska narodoznavcha nauka. *Narodoznavcha spadshchyna Khvedora Vovka*, 1, pp. VII—CXVIII.
16. *Spysook eksponativ etnohrafichnogo muzeiu VUAN [Kabinetu im. Khv. Vovka], peredanykh do Instytutu istorii materialnoi kultury [pislia 1934 r.]*. *Rukopys*. (2020). *Arkhiv NMIU, F. R-1260, Op. 1 dop. Fond istorii NMIU, Spr. 7*.
17. Ulianovskiy V. (2013). Byt uchenykom klassyka: mera otvetstvennosti (neskolko novykh pysem Dmytryia Ainalova Konstantynu Shyrotskomu). *Sofia Kyivska. Vizantiia. Rus. Ukraina*, III, pp. 560—599.
18. Franko A. D., Franko O. O. (2011). Analiz dokumentiv i materialiv osobystoho naukovoho arkhivu Fedora Kindratovycha Vovka. *Visnyk Instytutu arkhеологii*, 6, pp. 106—123.
19. Franko O. O. (2006). Naukova diialnist Fedora Vovka. *Ukraynskyi istorychnyi zhurnal*, 3, pp. 42—56.
20. Chornovol I. (2010). Knyzhkove zibrannia Fedora Vovka u fondi Biblioteky Instytutu arkhеологii: istoriia pokhodzhennia. *Ukraynska biohrafistyka*, 7, pp. 346—357.
21. Gr[abowski] M. (1845). O gminnykh ukraïnskich podaniakh. *Rubon. Pismo zbiorowe, poświęcone pożytecznej rozrywce*, VI, pp. 193—203.
22. *Histoire de Kamtschatka, des isles Kurilski, et des contrées voisines, publiée a Petersbourg, en langue Russe*. (2020). Available at: <https://www.nypl.org/research/collections/shared-collection-catalog/bib/b14268441> [Accessed: 24.03.2020].
23. [Lacombe, Jacques]. *Abrégé chronologique de l'histoire du Nord, ou des Etats de Dannemarc, de Russie, de Suede, de Pologne, de Prusse, de Courlande, &c, &c. Avec des remarques particulieres sur le génie, les moeurs, les usages de ces nations, sur la nature & les productions de leurs climats. Ensemble un précis historique concernant la Laponie, les tartares, les Cosaques, les Ordres Militaires des Chevaliers Teutoniques & Livoniens, la notice des Scavans & Illustres, des Métropolités, des Patriarches de Russie, des Archevêchés & Evêchés de Pologne, des Princes contemporains, &c, &c. En 2 vol.* (1762). Vol. 1. Chez Jean-Thomas Herissant, Paris, Libraire, rue S. Jacques, a S. Paul & a S. Hilaire.
24. [Lacombe, Jacques]. *Histoire des revolutions de l'empire de Russie*. (1760). Paris: Chez Jean-Thomas Herissant, Libraire, rue S. Jacques, a S. Paul & a S. Hilaire.
25. Rochelle de la. (2020). *Le czar Demetrius, histoire moscovite*. Available at: <https://www.edition-originale.com/en/antique-books-1455-1820/history/rochelle-de-la-le-czar-demetrius-histoire-moscovite-1716-38718> [Accessed: 25.03.2020].

Надійшла до редакції 26 серпня 2020 року

УДК 025.7:9КДА:[023.5+001-051]](092)(477)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.9(290).38-44

Тетяна Якубова

кандидат історичних наук,
науковий співробітник НБУВ,
e-mail: tanya.yakubova@ukr.net

Дослідження внеску вчених, причетних до формування фондів бібліотеки Київської духовної академії

У статті досліджено фонд бібліотеки Київської духовної академії (далі — КДА), що зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі — ІК НБУВ).

Використано результати досліджень Л. Дениско, Н. Шип, Н. Мозгової, С. Сохань, в яких репрезентовано матеріали про наукову й бібліотечну діяльність професорів КДА та наголошено на їх вагомій ролі в духовній освіті України.

Подано відомості щодо історіографії історії бібліотеки КДА, створеної впродовж XIX—XXI ст. На основі рукописних джерел архіву КДА, що зберігаються в Інституті рукопису НБУВ, висвітлено маловідомі факти наукової й бібліотечної діяльності професорів Академії М. Петрова, І. Скворцова та А. Гранікова. Репрезентовано матеріали до атрибуції автографів.

Зауважено, що до створення фондів бібліотеки КДА були причетні вчені Київського, Петербурзького та Казанського університетів. Завдяки їх активній участі у наповненні бібліотеки КДА ця академічна книгозбірня за складом і змістом стала унікальним універсальним книжковим зібранням видань XV — початку XX ст.

Ключові слова: академічна бібліотека; Київська духовна академія; атрибуція; вчені; бібліотечні фонди

Постановка проблеми. У відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій ІК НБУВ зберігається фонд бібліотеки Київської духовної академії. До його формування причетні відомі вчені України та Росії, наукова та бібліотечна діяльність яких слугує цінним джерелом для сучасних книгознавчих студій.

Попри те, що історію бібліотеки КДА досліджено в численних наукових працях, аспекти роботи видатних науковців з формування її фондів залишаються маловідомими та недостатньо вивченими, а отже, потребують ґрунтовнішого розгляду.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Історію бібліотеки КДА за весь період функціонування (1819—1919) найповніше дослідила книгознавець Л. Дениско [1]. В її монографії подано відомості про формування та класифікацію книжкового фонду, визначено персональний склад бібліотекарів, наведено їхні життєписи та окреслено внесок у розвиток книгозбірні. Авторка також репрезентувала біобібліографічні матеріали до біографій знаних бібліотекарів КДА та список облікових документів бібліотеки. Л. Дениско зауважила, що за складом і змістом це унікальне книжкове зібрання XV — початку XX ст., яке охоплює рукописи, стародруки й інші рідкісні видання та має не лише релігійний, а й універсальний характер. Колекція містить велику кількість книг з питань історії, літератури, культури, мистецтва, математики, філософії та інших галузей знань, а також значний за обсягом фонд довідкових видань. На чолі бібліотеки стояли особи, які мали вищу духовну освіту й відповідне духовне звання, досвід наукової та викладацької роботи. Найвидатніші з них були одночасно викладачами й професорами курсів. Дослідниця зазначає, що книжковий фонд не лише відповідав вимогам статутів духовних академій, а й віддзеркалював рівень освіти, особисті професійні та моральні якості науковців і бібліотекарів. Найбільший внесок у формування книгозбірні зробили І. Сковорцов — філософ і богослов, професор КДА; А. Пушнов й А. Граніков — професори КДА; К. Думитрашко — український поет, колишній професор КДА; А. Криловський — учений, богослов. Вони сформували академічну школу бібліотечної справи, що згодом становила основу діяльності Всенародної бібліотеки України (ВБУ). Завдяки зусиллям останніх бібліотекарів зібрання КДА майже повністю передали на зберігання до фондів ВБУ (нині — НБУВ). На початку XX ст. ця академічна бібліотека стала одним із найбільших книгосховищ України й на момент надходження до ВБУ складалася зі 150 тис. од. зберігання [1].

Особливості функціонування зазначеної книгозбірні розглянуто в монографії історика Н. Шип [2]. Авторка виявила, що в навчальному закладі багато уваги приділяли позакласному навчанню, й першим помічником у цій справі була бібліотека, започаткована ще за часів Петра Могили. Попри пожежі 1780 і

1811 рр., коли загинула більша частина фондів, книгозбірню було відновлено. І академічне, і студентське зібрання комплектували під наглядом ректора та інспектора (аби уникнути книг, що не відповідали завданням духовної освіти). Адміністрація діяла у правових межах, встановлених для подібних установ світського характеру. Роботу книгозбірні контролювало Академічне правління КДА, а також бібліотечна комісія з двох-трьох професорів (викладачів), яких на рік обирала рада, що також допомагала формувати бібліотечний фонд. Академія виділяла кошти на придбання літератури, утримання бібліотеки, опрацювання книжок у друкарні Києво-Печерської лаври. Студентське зібрання комплектували з книг і журналів, придбаних за внески студентів і благодійників, а також за пожертви. В перше десятиріччя XX ст. бібліотечні фонди значно поповнилися рукописами, богослужбовими книгами, журналами, що надходили як дари з приватних бібліотек науковців.

Управління КДА розробило інструкцію для бібліотекаря та його помічника, що визначала їхні права і обов'язки, правила опису, збереження й каталогізації книг.

Історик Н. Мозгова [3] всебічно аналізує життя й творчість провідних учених-філософів КДА, звертаючись до численних наукових джерел і маловідомих архівних документів. Учена зазначає, що ординарний професор КДА з філософських наук, доктор богослов'я, протоієрей І. Сковорцов певний період виконував обов'язки бібліотекаря закладу й особисто поповнив фонди працями Г. В. Лейбніца, І. Канта, Й. Г. Фіхте.

Приватну книгозбірню М. Петрова — філолога, історика, археографа, книгознавця, професора КДА, завідувача Церковно-археологічного музею, академіка, який доклав чимало зусиль до створення бібліотеки закладу, вивчала історик С. Сохань [4]. У монографії [5] комплексно досліджено його наукову діяльність у контексті проблеми історії писемної та книжкової спадщини України. Спираючись на широку джерельну базу, вчена висвітлила внесок М. Петрова в розвиток польової, камеральної та едиційної археографії, формування рукописно-книжкових колекцій і зібрань Церковно-археологічного музею, бібліотеки КДА, організації власного книжкового зібрання та архіву, що зберігаються у фондах НБУВ. У виданні вміщено каталог приватної бібліотеки М. Петрова, що відображає основні напрями його наукової діяльності й розкриває творчу лабораторію вченого [6].

С. Сохань також присвятила низку статей науковій і бібліотечній діяльності М. Петрова [7—12].

Книгознавець М. Іваннікова [13] досліджувала аспекти роботи М. Петрова з поповнення фондів книгозбірні КДА. Авторка зазначила, що головними джерелами вивчення складу та змісту бібліотечного зібрання вченого, котрі дають змогу відтворити його первісний стан, є: "Каталог книг і периодических изданий, принадлежащих Н. И. Петрову, составленный

8 марта 1880 г." [14]; список "Книги, пожертвованные в библиотеку Киевской Духовной академии заслуженным профессором той же Академии Николаем Ивановичем Петровым"; "Каталог книг "Petroviana" [15]. Видання з приватного зібрання вченого мають його власницький автограф¹.

Про бібліотеку КДА у другій половині XIX — на початку XX ст. згадували дослідники М. Булгаков [16], В. Аскоченський [17], Ф. Тітов [18].

Книгозбірня КДА успадкувала бібліотечний фонд Києво-Могилянської академії (КМА). Історію бібліотек КМА та КДА у другій половині XX — на початку XXI ст. аналізували І. Корнейчик [19], З. Хижняк [20], П. Сотниченко [21], Л. Шаріпова [22; 23], І. Торбаков [24], В. Соколов [25].

Мета статті — надання історичної та книгознавчої інформації про наукову й бібліотечну діяльність учених, причетних до формування фондів бібліотеки КДА, а також книгознавчих відомостей щодо вивчення книжкових знаків на літературі бібліотеки КДА, матеріалів атрибуції автографів науковців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значний внесок у формування фондів бібліотеки КДА зробив Микола Іванович Петров (1840—1921) — літературознавець, історик літератури, етнограф, член-кореспондент Петербурзької академії наук (від 1916), академік Української академії наук (від 1918), професор КДА, громадський діяч. Від 1878 до 1919 р. (закриття КДА) обіймав посаду завідувача Церковно-археологічного музею, брав активну участь у науково-громадському житті Києва, був членом Наукового товариства імені Шевченка. Історик дослідив, опублікував і ввів у широкий науковий обіг значну кількість музейних колекцій, як-от: "Указатель Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии" (1897); "Альбом достопримечательностей церковно-археологического музея при Киевской духовной академии" (1912—1915); "Описание рукописей церковно-археологического музея" (1877). У другому числі "Київських єпархіальних відомостей" за 1881 р. надруковано каталог "Японская коллекция в Церковно-археологическом музее". Впродовж роботи в Академії М. Петров опублікував "Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII веков" (1911) та "Очерки истории украинской литературы XIX века" (1884), а також низку досліджень з археології, історії, етнографії, мистецтва України; вивчав творчість Г. Сковороди, І. Котляревського та інших письменників.

Книги із зібрання М. Петрова, що є складовою частиною бібліотеки КДА, розміщено як окремим масивом (шифри Р. 5170—5767), так і поодинокі в різних відділах фонду, тому на кожній одиниці є шифр та печатка КДА (усього 598 найменувань) [13].

Листування М. Петрова, що зберігається у фондах Інституту рукопису (далі — ІР) НБУВ, віддзеркалює науковий шлях вченого, його бібліотекознавчі, музеєзнавчі та архівознавчі зацікавлення. Ці листи є атри-

бутованими автографами та унікальними рукописними пам'ятками, що дають змогу ґрунтовніше дослідити біографію цієї непересічної особистості.

Цікавими документами є листи М. Петрова до графині П. Уварової. В одному з них автор розповідає про долю архіву Київської духовної консисторії, що зберігався в Церковно-історичному та Археологічному товариствах при КДА (вересень 1907 р., ІР НБУВ Ф.ІІ.14245). У листі від 20 вересня 1907 р. учений повідомляв про відвідування музеїв Чернігова, де зберігалися колекції, пов'язані з історією України (ІР НБУВ Ф.ІІ.14244). У листі до історика О. Левицького М. Петров розповідав про дослідження фондів бібліотек Києво-Михайлівського монастиря та Києво-Печерської лаври, де знайшов гравюри художника Г. Левицького (ІР НБУВ Ф.ІІ.53755—53756). Епістолярна спадщина М. Петрова свідчить про його тісну співпрацю з редакцією журналу "Київська старовина", до якого він надсилав матеріали з власної бібліотеки (6 листопада 1889 р., ІР НБУВ Ф.ІІ.7738).

Отже, листування М. Петрова дає підстави для висновку про його широкі творчі й наукові зв'язки з музеями, бібліотеками, редакціями академічних часописів, завдяки чому вчений мав змогу збирати важливі книгознавчі матеріали та поповнювати власну колекцію, видання з якої згодом потрапили до зібрання Академії.

У фондах ІР НБУВ зберігається архів КДА, що містить історичні відомості про внесок науковців різноманітних закладів освіти у створення її бібліотеки. Зокрема, 23 грудня 1824 р. до Академічного правління КДА надійшло "Представление" професора філософії КДА І. Сковорцова з пропозицією придбати "Историю философии" Г. Буле (шість томів за ціною 88 руб.) та "Историю философии" Б. Дежерандо (чотири томи за ціною 36 руб.). У січні 1825 р. було виділено кошти для купівлі цих книг [26].

Іван Михайлович Сковорцов (1795—1863) — перший професор філософії КДА, її перший бібліотекар, від 1834 р. — професор богослов'я, церковної історії та канонічного права Київського університету Св. Володимира. Опікуючись розвитком вищої духовної освіти в Україні, він повсякчас турбувався й про комплектування академічного книгозховища. У київському Софійському соборі І. Сковорцов також провів ретельну бібліотечну роботу, навів належний порядок, уклав каталог. Згодом вийшли друком його історичні матеріали з цієї книгозбірні: "Записки Петра Могили", "Хроніка життя Ірени Фальковського". Слід зауважити, що викладачі КДА високо цінували його досвід бібліотекознавчої та книгознавчої роботи.

У 1824 р. І. Сковорцов здобув звання ординарного професора, а 1833 р. — доктора богослов'я за праці "Нотатки на послання апостола Павла ефесянам" і "Критичний огляд Кантової релігії в межах чистого розуму". Філософські погляди науковця зазнали найбільшого впливу І. Канта, особливо його теорії пізнання та моральної філософії. Вістря критики І. Сковорцов найчастіше спрямовував проти Г. Гегеля, філософія якого, на думку професора, була найбільше позначена пантеїстичним світоспогляданням, несумісним із догмами християнства [3].

¹ Автограф М. Петрова на книгах із бібліотеки КДА — атрибутована рукописна пам'ятка, що зберігає особливості почерку власника та надає уявлення про його наукові й бібліотечні зацікавлення.

Зібрання бібліотеки КДА поповнювали й праці російських науковців. Зокрема, 1825 р. Микола Прокопович Щеглов (1794—1831) — ординарний професор Петербурзького університету, написав і видав книгу "Хозяйственная ботаника" ("Хозяйственная ботаника, заключающая в себе описания и изображения полезных и вредных для человека растений и изданная Н. Щегловым". Ч. 1—2. Спб : Типография медицинского департамента МВД, 1828). Грунтовна праця містила низку описів корисних і шкідливих рослин Росії, доповнених численними кресленнями й малюнками. За цю книгу російський імператор нагородив ученого діамантовим перстцем і наказав придбати в нього 150 примірників [28].

У травні 1825 р. Академічне правління КДА звернулося до М. Щеглова з листом, в якому повідомляло про рішення виписати для бібліотеки КДА "Хозяйственную ботанику". Авторіві надіслали 36 руб. із проханням доправити видання із Санкт-Петербурга до Києва в Академічне правління [27].

У першій половині 20-х рр. XIX ст. значну роль у формуванні фондів бібліотеки КДА відіграв її ректор — архімандрит Мелетій, який турбувався про забезпечення студентів необхідною духовною літературою. Про це свідчить "Записка" в Правління Академії економа протоієрея Петра Максимовича від 8 жовтня 1825 р. (документ з архіву КДА). Автор доповідав, що за дорученням ректора КДА взяв у лавці Києво-Печерської лаври для студентів 81 примірник книги "Руководство для чтения книг Ветхого и Нового Завета". На ці витрати Академічне правління виділило 291 рубль, а книги згодом поповнили зібрання бібліотеки [29].

Находили до фондів книгозбірні й розвідки вчених Казанського університету, що підтверджує "Відношення" Ради цього навчального закладу від 17 вересня 1825 р. (документ з архіву КДА). Зокрема, до бібліотеки було відправлено один примірник книги професора Симонова "Essai sur la methode directe du Calcul integral", виданої в Парижі [30]. Наприкінці жовтня 1825 р. Академічне правління КДА висловило подяку Раді Казанського університету за отримане видання [31].

У жовтні 1854 р. із Казанського університету надійшов журнал "Обозрение", що містив відомості про особливості викладання предметів у цьому начальному закладі впродовж 1854—1855 рр. Часопис, особисто надісланий ректором університету, експонували на журнальній виставці в бібліотеці Академії [32].

У 50-х рр. XIX ст. вагому роль у формуванні та впорядкуванні фондів бібліотеки КДА відіграв Андрій Даміанович Граніков (1782—1860) — ординарний професор історичних наук (від квітня 1831 р.). У 1803 р. він закінчив курс Воронежської духовної семінарії, 1823 р. — КДА [36], де залишився викладати громадянську історію [37]. У 1828 р. тимчасово очолював кафедру французької мови, а від 1845 р. обіймав ще й посаду бібліотекаря [38]. У 1840 р. нагороджений орденом Св. Анни III ступеня, дістав чин колезького радника та знак відмінника служби за 15 років.

Оскільки А. Граніков набув неабиякого досвіду бібліотечної роботи в КДА, 1845 р. Правління доручило йому скласти план нового каталогу [33]. Учений запропонував ввести розділ "Релігія", що містив перше відділення "Святе Писання" з підрозділами:

"Писання Біблії", "Старий Заповіт", "Новий Заповіт", "Деякі частини книги та уривки Святого Писання". Друге відділення нового каталогу мало назву "Отці та стародавні вчителі". До третього відділення "Глумачення Святого Писання" входили біблійні словники. Четверте називалося "Богослів'я. Вивчення та дослідження Біблії", п'яте — "Проповідники", шосте — "Богослужіння та церковна дисципліна, канонічне право і обряди", сьоме — "Загальні праці з релігії, твори студентів КДА".

До розділу "Філософія" входили такі відділення: "Фізика" та "Історія природознавства", "Мовознавство", "Математика", "Природознавство: фізика, фізіологія. Природнича історія, хімія", "Історія" з підрозділами: "Загальна історія", "Громадянська історія", "Церковна історія", "Приватна історія держав", "Вітчизняна історія", "Короткі історичні твори" та "Допоміжні історичні науки: географія, хронологія, статистика, історія науки"², "Бібліотека книг духовного просвітництва", "Бібліотека енциклопедичних книг". Отже, в новому каталозі А. Гранікова книги було розподілено за різними галузями знань, що давало змогу читачам ґрунтовніше ознайомлюватися зі змістом бібліотечного фонду та швидко знаходити потрібну літературу.

У травні 1846 р. А. Граніков надав у канцелярію Академічного правління відомості про книги, рукописи, грамоти, географічні посібники, естампи, що зберігалися у фондах бібліотеки. Утім, учений недооцінив рукописи, що, на його думку, не могли слугувати цінними джерелами для досліджень. Натомість виокремив як важливі грамоти царів Олексія Михайловича та Петра Олексійовича, імператриці Єлизавети Петрівни, а особливо рескрипт імператриці Катерини II щодо Києво-Могилянської академії. А. Граніков склав таблицю "Перечень книг, составляющих библиотеку Киевской Духовной Академии, так же находящихся в ней рукописей, грамот, географических пособий". Зокрема, в ній зазначено кількість книг: богословських — 3060 примірників, 4936 томів, філософських — 1140 примірників, 1644 томи, "книг по літературі" — 948 примірників, 1380 томів, "книг математичних" — 308 примірників, 354 томи, "книг історичних" — 2142 примірники, 4352 томи, "книг з філології" — 1320 примірників, 1568 томів, "книг, які не належали до духовної освіти" — 815 примірників, 1198 томів, енциклопедій — 21 примірник, 373 томи, періодичних видань — 100 примірників, 1555 томів, рукописів — 134 примірники, 141 том, грамот та рескриптів — 5 примірників, "...атласів. Географічних карт" — 187 примірників, 198 томів, картин, естампів, планів — 48 примірників [34]. "Донесение" А. Гранікова в Академічне правління від 4 травня 1846 р., що зберігається в архіві КДА у фондах ІР НБУВ, є автографом ученого.

Вагомий внесок у розвиток бібліотеки КДА зробив професор Іван Петрович Максимович (1807—1861). Разом з А. Граніковим у жовтні 1856 р. він подав до Внутрішнього правління Академії відомості про фонд періодики бібліотеки. Впродовж століття до неї над-

² Історичні твори в бібліотеку КДА надходили згідно із "Заповітом" митрополита Євгенія.

ходили журнали, котрі під час створення книжкових каталогів 1833—1834 рр. не були в них внесені й зберігалися без опису. Бібліотекарі склали їх систематичний опис, котрий подали на розгляд Академічного правління. Всі журнали, згідно з головним порядком книжкових каталогів фундаментальної бібліотеки, поділялися на чотири розряди за мовним принципом: російськомовні, франкомовні, німецькомовні та польськомовні, а кожен розряд — на відділення: журнали богословського змісту, журнали, видані державними установами, та журнали, видані приватними особами. Відповідно до опису 1856 р., загальна кількість часописів охоплювала 83 назви, 697 примірників, 2050 томів, поміж яких — 440 томів богословського змісту. Академічне правління КДА

ухвалило рішення завести окрему книгу для внесення опису журналів і нових надходжень періодики [35].

Висновки. Аналіз джерел та історіографії дав змогу дослідити маловідомі факти біографій професорів КДА М. Петрова, І. Скворцова та А. Гранікова. Життєвий шлях учених свідчить про активну наукову діяльність та широкі книгознавчі й бібліотечнознавчі зацікавлення, пов'язані з роботою академічної бібліотеки. Якнайповнішому формуванню її фондів допомагали зв'язки з професорами Петербурзького та Казанського університетів, які надсилали свої праці. Міжнаукові контакти частково сприяли тому, що бібліотека КДА стала відігравати вагомому культурно-просвітницьку роль у духовній освіті України.

Список використаної літератури

1. Дениско Л. М. Бібліотека Київської духовної академії (1819—1919) / Л. М. Дениско ; наук. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ : НБУВ, 2006. — 224 с.
2. Шип Н. А. Київська духовна академія в культурно-освітнянському просторі України (1818—1919) / Н. А. Шип. — Київ : Вид-во ТОВ "НВП" ІНТЕРСЕРВІС", 2010. — 436 с.
3. Мозгова Н. Г. Київська духовна академія, 1819—19120: Філософський спадок / Н. Г. Мозгова. — Київ : Книга, 2004. — 320 с.
4. Сохань С. В. Приватна книгозбірня філолога та історика церкви М. І. Петрова: реконструкція зібрання / С. В. Сохань // Бібліотечний вісник. — 2003. — № 3. — С. 29—32.
5. Сохань С. М. Микола Петров: життя серед книг і рукописів : моногр. / С. В. Сохань ; відп. ред. А. Дубровіна. — Київ : НБУВ, 2015. — 412 с.
6. Вийшла друком монографія "Микола Петров: життя серед книг і рукописів" (авт. С. Сохань). — С. 1. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua (дата звернення 30.01.2020). — Назва з екрана.
7. Сохань С. М. "Воспоминания и переписка к разным лицам. 1840—1882" М. Петрова як джерело реконструкції біографії та творчості вченого / С. М. Сохань // Студії з архівної справи та документознавства. — Київ, 2002. — Т. 8. — С. 118—123.
8. Сохань С. М. Родинне листування М. Петрова у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / С. М. Сохань // Рукописна та книжкова спадщина України. — Київ, 2002. — Вип. 7. — С. 14—21.
9. Сохань С. М. Приватна книгозбірня філолога та історика церкви М. Петрова: реконструкція зібрання / С. М. Сохань // Бібліотечний вісник. — 2003. — № 3. — С. 29—32.
10. Сохань С. М. Бібліотечна діяльність М. Петрова / С. М. Сохань // Рукописна та книжкова спадщина України: Археологічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. — 2004. — Вип. 9. — С. 53—59.
11. Сохань С. М. Визначні постаті української історіографії XIX—XX ст.: М. Петров / С. М. Сохань // Історіографічні дослідження в Україні. — 2005. — Вип. 15. — С. 226—231.
12. Сохань С. М. Микола Петров — дослідник давньої слов'янської писемної пам'ятки "Пролог" / С. М. Сохань // Науковий потенціал славістики: історичні здобутки та тенденції розвитку : тези доповідей Міжнародної наукової конференції до Дня слов'янської писемності і культури, м. Київ, 21 травня 2015 р. — Київ : НБУВ, 2015. — С. 175.
13. Іваннікова М. К. Книги з особового зібрання Миколи Івановича Петрова у складі бібліотеки Київської духовної академії (до 175-річчя від дня народження вченого) / М. К. Іваннікова. — С. 1. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua (дата звернення 30.01.2020). — Назва з екрана.
14. *IP НБУВ*. Ф. 1. Спр. 6609. Каталог книг и периодических изданий, принадлежащих Н. И. Петрову, составленный 8 марта 1880 г. — 133 с.
15. *IP НБУВ*. Ф. 1. Спр. 6608. Каталог книг "Petroviana". — 93 с.
16. Булгаков М. История Киевской академии: Сочинение воспитаника ея / Макарий Булгаков. — Санкт-Петербург : Тип. К. Жернакова, 1843. — 226 с.
17. Аскоченский В. И. История Киевской духовной академии, по преобразовании ея, в 1819 г. / В. И. Аскоченский. — Санкт-Петербург : Тип. Э. Веймара, 1863. — 282 с.
18. Тітов Ф. І. Стара вища освіта в Київській Україні XVI — поч. XIX ст. / Вступ. слово А. Кримського // Збірник іст.-філол. Відділу УАН; № 20. — Київ : УАН, 1924. — 433 с.
19. Корнейчик І. І. Бібліотека КДА / І. І. Корнейчик // Історія української бібліографії. — Харків, 1971. — С. 38—39.
20. Хижняк З. І. Киево-Могилянская академия / З. И. Хижняк — Киев : Высш. шк., 1988. — 268 с.
21. Сотниченко П. А. Бібліотека Києво-Могилянської академії: Філософські джерела / П. А. Сотниченко // Від Вишньського до Сковороди. — Київ, 1972. — С. 47—54.
22. Шаріпова Л. В. З історії рукописного зібрання церковно-археологічного музею при КДА / Л. В. Шаріпова // Рукописна та книжкова спадщина України. — Київ, 1993. — Вип. 1. — С. 123—133.
23. Шаріпова Л. В. Внутрішній устрій та функціонування бібліотеки Києво-Могилянської академії до пожежі 1780 року / Л. В. Шаріпова // Рукописна та книжкова спадщина України. — 2001. — Вип. 6. — С. 75—96.
24. Горбаков І. Б. Палеотипи Київської духовної академії / І. Б. Горбаков // Рукописна та книжкова спадщина України. — 1994. — Вип. 2. — С. 116—125.
25. Соколов В. Ю. Природничо-наукова книга у фондах бібліотек України XVIII ст. / В. Ю. Соколов // Історія бібліотечної справи в Україні : зб. наук. пр. — Київ, 1995. — Вип. 1. — С. 46—51.
26. *IP НБУВ*. Ф. 160. № 2808. Дело 1825 года. В Правление Киевской Духовной Академии. Представление профессора философии Протоиерея Ивана Скворцова. — 1 с.

27. *IP HBYB*. Ф. 160. № 2808. Архив Киевской духовной академии. Дело о приобретении книг для библиотеки Киевской духовной академии. 23 декабря 1824 г. — 12 января 1826 г. — С. 47.
28. *Хозяйственная ботаника* — С. 1. — Режим доступа: www.raguss.ru (дата обращения 30.01.2020). — Загл. с экрана.
29. *IP HBYB*. Ф. 160. № 2812. В Правление Киевской Духовной Академии. Эконома Протоиерея Петра Максимовича Записка 8 октября 1825. — 1 с.
30. *IP HBYB*. Ф. 160. № 2812. Министерство Народного Просвещения. Департамент Народного Просвещения. От Императорского Казанского Университета в Казани в Киевскую Духовную Академию. 17 сентября 1825. — 1 с.
31. *IP HBYB*. Ф. 160. № 2812 Киев. Духовная Академия. Внутреннее Правление № 400. 28 октября 1825 года. Ответ на отношение за № 1227 в Совет Казанского Университета. — 1 с.
32. *IP HBYB*. Ф. 160. № 2878—28883. Выписки из журналов заседаний Внутреннего правления Киевской духовной академии о работе библиотеки Академии. 1853—1848 гг. 1854 год. Выписка из журнала Внутреннего Правления Киевской Духовной Академии от 5 ноября 1854 г. — 1 с.
33. *IP HBYB*. Ф. 160. № 2863. Киевскому Окружному Академическому Правлению 31 декабря 1845 г. Библиотекаря Академии профессора Андрея Гранникова и помощника его, бакалавра иеромонаха Михаила. Донесение. — 4 с.
34. *IP HBYB*. Ф. 160. № 2865 Киевскому Академическому Правлению библиотекаря Андрея Гранникова. Донесение. 4 мая 1846 г. — 13 с.
35. *IP HBYB*. Ф. 160. № 2881. Выписка из журнала Внутреннего Правления Киевской Духовной Академии от 14—21 декабря 1856 г. — 2 с.
36. *Гранников Андрей Дамианович // Древо*. Открытая православная энциклопедия. — С. 1. — Режим доступа: <https://drevo-info.ru/artides/13673964.html> (дата обращения 30.01.2020). — Загл. с экрана.
37. *Щербакова М. И.* Киевская духовная академия в годы учения святителя Феофана (Говорова) / М. И. Щербакова — С. 10. — Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/artide/n/> (дата обращения 30.01.2020). — Загл. с экрана.
38. *Краеведческие заметки и личные наблюдения*. Выпускники ВДС, окончившие Киевскую Духовную Академию до 1869 года. — С. 1. — Режим доступа: https://pol_pot83.livejournal.com/1328.28.html (дата обращения 30.01.2020). — Загл. с экрана.

Tetyana Yakubova

Research of the contribution of scientists involved in the formation of the funds of the Kyiv Theological Academy

In the Department of Library Collections and Historical Collections of the Institute of Bibliology of the Vernadsky National Library of Ukraine, the library fund of the Kyiv Theological Academy is preserved. It is indicated that scientists of Ukraine and Russia were involved in the formation of the library fund of the Kyiv Theological Academy.

The author of the article will follow results of L. Denisko, N. Ship, N. Mozgovoï, S. Sokhan, which presents some materials about the scientific and library activities of the professors of the Kyiv Theological Academy and noted their role in the spiritual education of Ukraine. The article provides information on the historiography of the history of the library of the Kyiv Theological Academy, which was written in the XIX—XXI centuries. On the basis of manuscript sources of the Archive of the Kyiv Theological Academy, which are stored in the Institute of Manuscripts of the Vernadsky National Library of Ukraine, in the article is represented little-known facts of the scientific and library activities of N. Petrova, I. Skvortsova and A. Grannikov, professors of the Kyiv Theological Academy. Materials for attribution of autographs are presented.

The author proves that scientists from Kyiv, St. Petersburg and Kazan universities were involved in the creation of the funds of the library of the Kyiv Theological Academy. It is noted that thanks to the active participation of these scientists in the process of forming the library funds of the library of the Kyiv Theological Academy, this academic library, in terms of its composition and content, has become a unique and universal book collection of editions of the 15th — early 20th centuries.

Keywords: *academic library; the Kyiv Theological Academy; attribution; scientists; library funds*

References

1. Denisko L. M. (2006). *Biblioteka Kyivskoyi dukhovnoyi akademiyi (1819—1919)*. Kyiv.
2. Ship N. A. (2010). *Kyivska dukhovna akademiya v kulturno-osvityanskomu prostori Ukrainy (1818—1919)*. Kyiv: Vyd-vo TOV "NVP" INTERSERVIS".
3. Mozgova N. G. (2004). *Kyivska dukhovna akademiya, 1819—1920: Filozofskiyi spadok*. Kyiv: Kniga.
4. Sokhan S. V. (2003). Pryvatna knyhozbirnya filoloha ta istoryka cerkvy M. I. Petrova: rekonstrukciya zibrannya. *Bibliotechnyi visnyk*, 3, pp. 29—32.
5. Sokhan S. M. (2015). *Mykola Petrov: zhyttya sered knyh i rukopysiv: monogr.* Kyiv: NBUV.
6. *Vyjshla drukom monohrafiya "Mykola Petrov: zhyttya sered knyh i rukopysiv" (avt. S. Sokhan)*. (2020). Available at: www.nbu.gov.ua.
7. Sokhan S. M. (2002). "Vospominaniya i perepiska k raznym licam. 1840—1882" M. I. Petrova yak dzherelo rekonstrukcii biografii ta tvorchosti vchenoho. *Studii z arkhivnoyi spravy ta dokumentoznavstva*, 8, pp. 118—123.
8. Sokhan S. M. (2002). Rodynye lystuvannya M. I. Petrova u fondakh Instytutu rukopysu Nacionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, 7, pp. 14—21.
9. Sokhan S. M. (2003). Pryvatna knyhozbirnya filoloha ta istoryka cerkvy M. I. Petrova: rekonstrukciya zibrannya. *Bibliotechnyi visnyk*, 3, pp. 29—32.
10. Sokhan S. M. (2004). Bibliotekna diyalnist M. I. Petrova. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy: Arheografichni doslidzhennya unikalnykh arhivnykh ta bibliotechnykh fondiv*, 9, pp. 53—59.
11. Sokhan S. M. (2005). Vyznachni postati ukrainskoi istoriohrafiy XIX—XX st.: M. I. Petrov. *Istoriografichni doslidzhennya v Ukraini*, 15, pp. 226—263.
12. Sokhan S. M. (2015). Mikola Petrov — doslidnyk davnoi slovyanskoyi pysemnoyi pam'yatky "Prolog". *Naukovyj potencial slavistyky: istorichni zdobutky ta tendencii rozvytku: tezy dop. Mizhnar. Nauk. konf. do Dnya slovyanskoyi pisemnosti i kulturi, m. Kyiv, 21 travnya 2015 r. Kyiv, May 21, 2015*, p. 175. Kyiv: NBUV.
13. Ivannikova M. K. (2020). *Knyhy z osobovogo zibrannya Mykoly Ivanovycha Petrova u skladi biblioteky Kyivskoi duhovnoi akademii (do 175-richchya vid dnya narodzhennya vchenoho)*. Available at: www.nbu.gov.ua.

14. IR NBUV. F. I. Spr. 6609. (2020). *Katalog knig i periodicheskikh izdaniy, prinalozhashih N. I. Petrovu, sostavlenniy 8 marta 1880 r.*
15. IR NBUV. F. I. Spr. 6608. (2020). *Katalog knig "Petroviana"*.
16. Bulgakov M. (1843). *Istoriya Kievskoi akademii: Sochinenie vospitanika eya*. Sankt-Peterburg: Tip. K. Zhernakova.
17. Askochenskij V. I. (1863). *Istoriya Kievskoi duhovnoi akademii, po preobrazovanii eya, v 1819 g.* Sankt-Peterburg: Tip. E. Vejmar.
18. Titov F. I. (1924). *Stara vyshcha osvita v Kyivskii Ukraini XVI — poch. XIX st. Zbirnyk ist.-filol. Viddilu UAN*, 20.
19. Korniejchuk I. I. (1971). *Biblioteka KDA. Istoriya ukrajynskoi bibliografii*, pp. 38—39.
20. Khizhnyak Z. I. (1988). *Kievo-Mogilyanskaya akademiya*. Kyiv: Vyssh. shk.
21. Sotnichenko P. A. (1972). *Biblioteka Kyievo-Mohylyanskoi akademii: Filosofski dzherela. Vid Vishenskogo do Skovorody*, pp. 47—54.
22. Sharipova L. V. (1993). *Z istorii rukopysnoho zibrannya cerkovno-arheolohichnoho muzeyu pry KDA. Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, 1, pp. 123—133.
23. Sharipova L. V. (2001). *Vnutrishnii ustrii ta funkcionuvannya biblioteki Kyievo-Mohylyanskoi akademii do pozhezhi 1780 roku. Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, 6, pp. 75—96.
24. Torbakov I. B. (1994). *Paleotypy Kyivskoj duhovnoj akademii. Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, 2, pp. 116—125.
25. Sokolov V. Yu. (1995). *Pryrodnycho-naukova knyha u fondakh bibliotek Ukrainy XVIII st. Istoriya bibliotечноi spravy v Ukraini : zb. nauk. pr.*, 1, pp. 46—51.
26. IR NBUV. F. 160. № 2808. (2020). *Delo 1825 goda. V Pravlenie Kievskoj Dukhovnoj Akademii. Predstavlenie profesora filosofii Protoiereya Ivana Skvorcova*.
27. IR NBUV. F. 160. № 2808. (2020). *Arhiv Kievskoj dukhovnoj akademii. Delo o priobrenenii knig dlya biblioteki Kievskoj dukhovnoj akademii. 23 dekabrya 1824 g. — 12 yanvarya 1826 g.*
28. *Khozyajstvennaya botanika*. (2020). Available at: www.raruss.ru.
29. IR NBUV. F. 160. № 2812. (2020). *V Pravlenie Kievskoj Dukhovnoj Akademii. Yekonoma Protoiereya Petra Maksimovicha. Zapiska 8 oktyabrya 1825.*
30. IR NBUV. F. 160. № 2812. (2020). *Mynysterstvo Narodnogo Prosveshcheniya. Departament Narodnogo Prosveshcheniya. Ot Ymperatorskogo Kazanskogo Unyversyteta v Kazany v Kyevskeyu Dukhovnyu Akademiyu. 17 sentiabrya 1825.*
31. IR NBUV. F. 160. № 2812. (2020). *Kiev Duhovnaya Akademiya. Vnutrennee Pravlenie № 400. 28 oktyabrya 1825 goda. Otvet na otmoshenie za № 1227 v Sovet Kazanskogo Universyteta.*
32. IR NBUV. F. 160. № 2878—28883. (2020). *Vypiski iz zhurnalov zasedaniy Vnutrennego pravleniya Kievskoj dukhovnoj akademii o rabote biblioteki Akademii. 1853—1848 gg. 1854 god. Vypiska iz zhurnala Vnutrennego Pravleniya Kievskoj Duhovnoj Akademii ot 5 noyabrya 1854 g.*
33. IR NBUV. F. 160. № 2863. (2020). *Kievskomu Okruzhnomu Akademicheskomu Pravleniyu 31 dekabrya 1845 g. Bibliotekarya Akademii profesora Andrey Grannikova i pomoshchnika ego, bakalavra ieromonaha Mihaila. Donesenie.*
34. IR NBUV. F. 160. № 2865. (2020). *Kievskomu Akademicheskomu Pravleniyu bibliotekarya Andrey Granikova Donesenie. 4 maya 1846 g.*
35. IR NBUV. F. 160. № 2881. (2020). *Vypiska iz zhurnala Vnutrennego Pravleniya Kievskoj Dukhovnoj Akademii ot 14—21 dekabrya 1856 g.*
36. Granikov Andrej Damianovich. (2020). *Drevo otkrytaya pravoslavnyaya enciklopediya*. Available at: <https://drevo-info.ru/artides/13673964.html>.
37. Sherbakova M. I. (2020). *Kievskaya dukhovnaya akademiya v gody ucheniya svyatitelya Feofana (Govorova)*. Available at: <https://cyberleninka.ru/artide/n/>.
38. *Kraevedcheskie zametki i lichnye nablyudeniya. Vypuskniki VDS, okonchivshie Kievskuyu Duhovnyu Akademiyu do 1869 goda*. (2020). Available at: https://pol_pot83.livejournal.com/1328.28.html.

Надійшла до редакції 26 серпня 2020 року



ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

УДК 001-051:378ХДАК](477)(092)Кушн(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.9(290).44-48

Василь Шейко,

доктор історичних наук, професор, ректор ХДАК,
дійсний член Національної академії мистецтв України,
заслужений діяч мистецтв України,
e-mail: rector-2@ic.ac.kharkov.ua

Алла Соляник,

доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету соціальних комунікацій ХДАК,
e-mail: allasolyanik164@gmail.com

Визнаний лідер галузевої науки та освіти України (до ювілею Наталі Миколаївни Кушнарєнко)

Висвітлено життєвий і професійний шлях Наталі Миколаївни Кушнарєнко — доктора педагогічних наук, професора кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Харківської державної академії культури (ХДАК), заслуженого працівника культури України з нагоди 70-річчя від дня народження.

Розглянуто етапи її становлення як науковця, зокрема у ХДАК, а також результати плідної академічної діяльності, віддзеркалені в понад 400 наукових і навчально-методичних працях. Бібліометричний аналіз наукового доробку ювілярки